

Filozofski savjetnik

ČASOPIS ZA FILOZOFSKU PRAKSU · HRVATSKO UDRUŽENJE ZA FILOZOFSKU PRAKSU

SVEZAK Vol. I BROJ Br. I GODINA 2026 NAKLADNIK HUFPP, Zagreb

META-PSIHIJARIJA · FILOZOFIJA · INTERVIEW

"Kroz logos i empathia ide dijalog":

razgovor s prof. dr. sc. Mirom Jakovljevićem

Toma Gruica · *Sveučilište obrane i sigurnosti "Dr. Franjo Tuđman", Zagreb*

Luka Janeš · *Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb*

SAŽETAK

Prof. dr. sc. Miro Jakovljević je psihijatar, profesor emeritus, jedan od snivača i dugogodišnji urednik časopisa *Psychiatria Danubina*, jednog od vodećih regionalnih psihijatrijskih časopisa u srednjoj i jugoistočnoj Europi. Nalazi se na Stanford listi 2% svjetski prepoznatih znanstvenika u Republici Hrvatskoj i najcitiraniji je psihijatar u regiji.

Janeš.: Moja je polazišna teza, i to je nešto s čime dolazimo ovom razgovoru, da psihijatrija ima humanističke temelje, i to ne samo filozofske. Da je to disciplina koja se ne može razumjeti bez šireg humanističkog okvira. Zanima me koliko Vi, iznutra, iz prakse i teorije, to isto osjećate.

Jakovljević: Ne samo da to osjećam, to je za mene empirijska činjenica jer prakticiram concept transdisciplinarnе integrativne psihijatrije. Psihijatrija je aktualna u svim važnim aspektima ljudskog života. Psihijatrija i religija, psihijatrija i politika, psihijatrija i filozofija, psihijatrija i sociologija, psihijatrija i umjetnost, kazalište, imamo psihodramu, psihijatrija i film... Na tu temu radim na knjizi "Granice psihijatrije" pa bi mi bilo jako drago da se vi priključite. Pitanje nije s čime je psihijatrija povezana, nego postoji li išta važno u ljudskom životu s čime nije povezano mentalno zdravlje.

Gruica: Ali tu leži i opasnost, čini mi se. Psihoanaliza se razvila upravo u tom smjeru, proširivala se, ulazila u kulturu, književnost, politiku, i na kraju se svela na sekundarnu disciplinu koja više nije ni medicina ni humanistika, nego nešto između što nije odgovaralo ni jednom ni drugom. Postoji li rizik da psihijatrija ponovi taj put?

Jakovljević: Postoji, ako se interdisciplinarnost shvati kao rasplinuće. Ali ja govorim o nečemu drugom, o transdisciplinarnoj integrativnoj psihijatriji koju prakticiram. Govorim o tome da psihijatrija

mora imati čvrste holističke i koherentne, a ne fragmentarne teorijske temelje upravo zato što je njezin predmet, ljudska psiha ili duša, neodvojiv od kulture, od vrijednosti, od smisla, od načina života, duha vremena... Ona koja to ignorira i svodi se na biološku dimenziju ljudske egzistencije i samo na ordiniranje lijekova nije cjelovita psihijatrija, ona je siromašnija. Rezultati liječenja su slabi upravo tamo gdje je praksa svedena na minimum. Psihijatrija ima ogromne teorijske mogućnosti, ali problem je to što se ne koriste u praksi. U prošlom "stoljeću biopolitike" psihijatrija je na neki način bila više „čuvar društva od luđaka“ a u ovom „stoljeću psihopolitike“ kada se svi pozivaju na ljudska prava trebala bi biti promotor i čuvar mentalnog zdravlja, kako individualnog tako i kolektivnog, pa i globalnog..

Janeš.: To me vodi na pitanje fronezisa. Mi u filozofskoj praksi stalno se sudaramo s tim: znanje bez praktične mudrosti je sisifovski posao. Možete imati svu teoriju, sve dijagnostičke alate, ali ako nema *phronēsis*, nema etike u djelovanju, nema empatije kao živog odnosa, onda je cijeli aparat prazan.

Jakovljević: Zato i kažemo praktična mudrost. Phronesis nije apstraktno znanje, nije puka tehnika, to je sposobnost ispravnog djelovanja u konkretnoj situaciji s konkretnim čovjekom. I tu filozofija i psihijatrija govore o istom kroz osam važnih pojmova koje su stari Grci prepoznali: *telos* (cilj, namjera, svrh), *logos* (govor, riječ, um, s/misao, zakon), *etos* (ljudska praksa, običaji), *axios* (vrijednost), *mythos* (riječ, govor, priča), *empathos* (u osjećaju, patnji), *episteme* (znanje), *phronesis* (praktična mudrost), pojmovi se isprepliću jer opisuju jedinstvenu cjelinu. Iz telosa ide *teleologija*, a u teleologiji govorimo o cilju koji je neodvojiv od svrhe, iz logosa ide *logika*, filozofska disciplina i znanstvena disciplina o pravilnom, ispravnom i točnom mišljenju, te o zakonitostima zaključivanja i metodama spozaje istine dok iz episteme dolazi *epistemologija* (teorija znanja), grana filozofije o prirodi, izvoru, doseg i opravdanosti znanja: između istine i vjerovanja. Iz axisa proizlazi aksiologija filozofska disciplina koja proučava prirodu dobrote, vrijednosti i vrijednosne prosudbe, a iz *empathosa* *empatologija*, filozofska i znanstvena disciplina o tome „kako znamo i kako osjećamo to što znamo i osjećamo o i s drugim osobama i živim bićima i kako se prema njima odnosimo i s njima povezujemo“. Od *mythosa* dolazi mitologija, disciplina koja proučava mitove, priče i vjerovanja kroz kulture i naraštaje objašnjavajući podrijetlo svijeta, prirodne pojave i ljudsko ponašanje. Sve pobrojane discipline kroz povijet ljudskog roda pomažu nam da bolje razumijemo individualno i kolektivno, a sada i globalno mentalno zdravlje. Kao dobar primjer ovdje treba pomenuti logoterapiju, Frankl to nije izmislio iz ničega, on je samo vratio to pitanje u kliničku praksu: što je svrha vašeg života? Što je smisao? Iz toga dalje slijede pitanja: Koje vrijednost slijedite? Kakva je vaša životna priča koju gradite? To nisu filozofsko pitanje uz rub psihijatrije, to je njezino središte.

Gruica: I upravo to je ono što nedostaje u dominantnoj kliničkoj praksi danas. Pitanje smisla se ne postavlja, ili se postavlja formalno, unutar nekakvog protokola.

Jakovljević: Rigidni protokol je neprijatelj fronezisa. Protokol znači da unaprijed znate što ćete reći, koji obrazac primjeniti, koji lijek propisati. A pacijent pred vama nije protokol, on je čovjek s jedinstvenom pričom, u jedinstvenoj situaciji. I tu smo odmah kod onoga što me godinama smeta u farmakološkoj dominaciji psihijatrije.

Gruica: Baš to, razgovarao sam s kolegama fenomenolozima, i u istraživačkim centrima i izvan akademskih institucija, i tema SSRI-a uvijek iznova isplivava. S jedne strane istraživanja koja su desetljećima gradila sliku o antidepresivima kao pouzdanom i dobro razumljenom alatu, s druge sve glasniji skup istraživača koji dovode u pitanje i veličinu učinka i razumijevanje samog mehanizma. Zanima me, koliko je taj zaokret promjena uvjerenja temeljena na novim dokazima, a koliko odraz toga tko financira koja istraživanja i što se uopće odlučuje mjeriti?.

Jakovljević: Tko ih plaća.

Gruica: Upravo to.

Jakovljević: Imate pravilo 65 posto. Nijedan od antidepresiva nema veći učinak od 65 posto, i od tog učinka, veliki dio otpada na placebo reakciju. Znači, specifični farmakološki učinak lijeka je manji nego što se prikazuje. A drugo je terapijski odnos, u kakvoj sredini pacijent živi, kakva je podrška, kakav je kontekst. Isto vrijedi za psihoterapiju: ni ona nije čarobni štapić, njezini učinci ovise o odnosu koji se gradi, o čovjekovoj situaciji. Sve to govori da ne postoji intervencija koja djeluje izolirano od konteksta. A farmaceutska industrija ima interes prodavati priču o lijeku koji djeluje sam, neovisno o svemu ostalom.

Janeš.: I tu se vidi kako ekonomski interes direktno oblikuje epistemologiju, što se smatra dokazom, što se mjeri, što se ignorira.

Jakovljević: Naravno. Istraživanje koje bi mjerilo terapijski odnos kao varijablu teže je financirati nego kliničko ispitivanje molekule. Metodologija prati novac. A rezultat je da imamo psihijatriju koja zna puno o receptorima i premalo o čovjeku.

Gruica: Govoreći o napetostima unutar psihijatrije, antipsihijatrija je, rekao bih, jedinstven fenomen: nema medicine koja je iznjedrila organizirani pokret protiv samé sebe.

Jakovljević: I to je za mene kompliment psihijatriji, ne ukor. Nijedna disciplina nije toliko podijeljena kao psihijatrija, upravo zato što njezin predmet to zahtijeva. Ja nisam protiv antipsihijatrije. Dapače, ona nam pomaže da učinimo psihijatriju boljom. To nije ili-ili, nego i-i. Antipsihijatrija pokazuje na mjesta gdje psihijatrija griješi, gdje zloupotrebljava moć, gdje reducira čovjeka na dijagnozu. Umjesto da se brani, psihijatrija bi trebala slušati te kritike i mijenjati se.

Janeš.: To je zapravo Hegelov moment, negacija koja nije destrukcija nego uvjet razvoja.

Jakovljević: Točno. I to vrijedi šire. Svaka disciplina koja nema unutarnju kritiku postaje dogma. Psihijatrija koja ne može podnijeti antipsihijatriju je psihijatrija koja se boji sebe same. Kada psihijatrija bude ono što treba biti, onda neće više biti razloga za postojanje antipsihijatrije

Gruica: Htio bih vas pitati o aksiologiji mentalnog zdravlja, o tezi da mentalno zdravlje nije neutralna klinička kategorija nego da ovisi o vrijednosnom sustavu u kojemu čovjek živi. Meni se to čini kao jedan od onih pomaka koji mijenja sve: ako prihvatimo tu tezu, onda psihijatrija ne može biti samo klinička disciplina. Ona mora imati stav o kulturi, o politici, o tome kakve ljude određeni sustav vrijednosti producira.

Jakovljević: To je osnovna teza, i to nije metafora. Svaki čovjek ima neku svoju životnu filozofiju, ali i psihopolitiku koja mu omogućuje duševno zdravlje ili ga vodi u duševni ljubavi, slobodi, uspjehu i međuljudskim odnosima vremenom dovode do tragičnih posljedica u našim životima. Filozofija kao način života uključuje velika pitanja: Što je pravi smisao života i život vrijedan življenja... Kako zamišljam i doživljavam sebe, život i svijet u kojem živim... Kakva sam osoba uistinu (pravo ja), kakvom se predstavljam (lažno ja) i kakva želim biti (idealno ja)... Kako se odnositi prema životu, sebi i drugima, koje vrednote odabrati, koje norme slijediti, čemu težiti, što činiti bližnjemu svojem... Što je to život vrijedan življenja, koji je njegov smisao, zašto sam ja na ovom svijetu... Kakav je ovaj svijet, opasno mjesto ili relativno sigurno mjesto... Jesu li ljudi u osnovi dobri, ili su sebični i skloni zlu... Jesam li zdrava i koliko sam zdrava ličnost? To je samo dio pitanja na koja odgovara svatko u oblikovanju životne filozofije i kultivacije svoje duše.

Gruica: To znači da mentalno zdravlje nije individualna stvar. Da je ono uvijek već društvena i politička kategorija.

Jakovljević: Tako je. Živimo u paralelnim svjetovima različitih psihokultura u kojima je međuigra između kultivacije duše, ljudskih prava i mentalnog zdravlja iznimno važna na svim razinama: osobnoj, obiteljskoj, društvenoj i globalnoj. Možemo govoriti o toksičnim psihokulturama koje uspješno

narušavaju mentalno zdravlje a to su narcistička psihokultura superiornosti, manična psihokultura omnipotencije, spektakla i lažne sreće, paranoidna psihokultura nepovjerenja i sumnjičavosti, depresivna psihokultura inferiornosti i kolektivne demoralizacije i nihilistička psihokultura destruktivnosti i propasti. Da vas podsjetim još je Friedrich Nietzsche govorio “Ludilo u pojedinaca je rijetkost, ali kad je riječ o skupinama, strankama, narodima, vremenima, ludilo je pravilo”. Prema Erichu Fromu “duševno zdravlje je tijesno povezano s realizacijom autentičnih ljudskih potencijala, a ne lažnih potreba koje nameću izvana, a to su pripadnost i društvenost nasuprot narcisizmu, kreativnost nasuprot destruktivnosti, bratstvo nasuprot rodosknjavljenja, individualnost i osjećaj osobnog identiteta nasuprot konformizmu horde i razum nasuprot iracionalnosti.

Gruica: I tu se fenomenologija i psihijatrija susreću na terenu koji je zajednički; iskustvo nesigurnosti, ugroženosti, gubitka tla pod nogama nije samo psihijatrijska simptomatologija, to je i temeljni egzistencijalni modus koji fenomenolozi opisuju već stoljeće. Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty, svi oni govore o tome što se događa kad se urušava ono što nam je zadano kao stabilno. Psihijatrija to vidi klinički, filozofija konceptualno, ali predmet je naizgled isti.

Janeš: I demokracija u tom smislu nije izuzeta. Vladavina najgorih. I Sokrat nije to rekao kao pesimist nego kao dijagnostičar, demokracija koja ne odgaja građane za vrline, koja nema paideia kao temelj, nužno klizi prema vladavini onih koji najglasnijeg govore, a ne onih koji najbolje misle. A što to producira psihički, to je upravo ono o čemu govorite. Sustav koji nagrađuje narcizam, koji podiže na vrh one koji nemaju inhibicija ni prema sebi ni prema drugima, taj sustav ne može a da ne producira narcističku kulturu odozdo.

Jakovljević: Da, Sokrat (470-399 p.n.e.) je znao što govori: “Demokracija će platiti zato što pokušava odgovarati svima... Mladi će htjeti biti uvažavani kao stari, žene će htjeti biti kao muški, stranci će htjeti prava starosjedilaca. A demokracija će im to dati. A kada lopovi i prevaranti konačno demokratski preuzmu vlast, jer kriminalci i zločinci teže za moći, nastat će gora tiranija nego u vrijeme bilo koje monarhije ili oligarhije”. Demokracija koja ne odgaja građane za vrline producira određenu vrstu karaktera, određenu vrstu patologije. Narcistička kultura o kojoj ja govorim nije nešto što se dogodilo slučajno, ona je rezultat epidemije, ili bolje reći pandemije narcizma povezanog sa tržišnim sustavom vrijednosti odnosno komodifikacije koji se desetljećima kultivirao. Individualistička kultura koja ne poznaje odgovornost prema drugima, u kojoj je sve što nije po mome potencijalna prijetnja, to nije samo loša politika, to je recepcija za paranoidni poremećaj na razini društva. Narcistička kultura ima neprijatelje jer joj trebaju, bez neprijatelja nema superiornosti. Paranoidna kultura ima neprijatelje jer

ih vidi svugdje. Manična kultura nema strpljenja za drugoga jer je uvijek u pokretu. Depresivna kultura je samu sebe pretvorila u neprijatelja. Samo empatizirajuća kultura, ona koja je organizirana oko stvarnog susreta s drugim kao drugim, ne kao odrazom mene ili prijetnjom meni, ona strukturno ne producira neprijatelje. I to nije sentimentalna ideja. To je klinička teza s empirijskim posljedicama.

Janeš: To je zapravo i odgovor na pitanje zašto etika uvijek iznova propada kao projekt. Etika koja se oslanja na racionalnu normu — radi dobro jer je to racionalno — ne drži pod pritiskom. Empatizirajuća kultura ne treba normu izvana jer je odnos prema drugome već konstitutivan, već unutarnji.

Jakovljević: Točno. I zato su empatizacija i smisao za mene klinički pojmovi, ne samo moralni. Empatizacija bez smisla može ostati pasivna i nedjelotvorna, smisao bez empatizacije može djelovati hladno i udaljeno, a njihova kombinacija uspostavlja sklad, balans, povezivanje. Čovjek koji ne može empatizirati nije samo moralno deficitan, on je psihički osiromašen. A kultura koja sustavno atrofira empatiju producira ljude koji su klinički drugačiji od onih koji su odrasli u kulturi koja je njeguje.

Gruica: I tu smo, čini mi se, pri jednom od vaših ključnih pojmova, empatizirajuća kultura kao jedina koja strukturno nema neprijatelje.

Jakovljević: Da. U narcističkoj psihokulturi drugi su suparnici i potencijalni neprijatelji jer svijet je kompetitivan, život je borba, a superiorni pobjeđuju. U paranoidnoj psihokulturi nepovjerenja i sumnjičavosti “čovjek je čovjeku vuk” (“Homo homini lupus est”) “svijet je bojno polje”, “bolje da mi odmah sredimo njih, naše neprijatelje, nego oni nas”, “napad je najbolja obrana”. U maničnoj psihokulturi onipotencije i spektakla nema strpljenja za drugoga jer je uvijek u pokretu. Depresivna kultura inferirnosti i kolektivne demoralizacije je samu sebe pretvorila u neprijatelja. Samo empatizirajuća kultura, ona koja je organizirana oko stvarnog susreta s drugim kao drugim, ne kao odrazom mene ili prijetnjom meni, ona ne producira neprijatelje. I to nije sentimentalna ideja. To je klinička teza s empirijskim posljedicama. Empatizirajuća kultura predstavlja temelj ljudskih prava, zdravih i dobrih odnosa i pozitivnog mentalnog zdravlja na svim razinama: osobnoj, obiteljskoj, društvenoj i globalnoj, od klinike do visoke politike

Janeš: Tu dolazimo do nečega što mi se čini neobično u vašem pristupu, Vi ne oklijevate koristiti teološki jezik kada govorite o mentalnom zdravlju. To nije uobičajeno u psihijatriji.

Jakovljević: Nije uobičajeno jer se psihijatrija boji biti optužena za neznanstvenost. Ali gledajte: ako hoćemo govoriti o pozitivnoj definiciji mentalnog zdravlja, ne samo o odsutnosti poremećaja, nego o

tome što mentalno zdravlje jest, onda nam trebaju pojmovi koji to mogu opisati. A plodovi Duha Svetoga iz poslanice Galaćanima (5, 22-23); ljubav, radost, mir, strpljivost, ljubaznost (blagost, uslužnost), dobrotu (velikodušnost), vjernost, krotkost (skromnost, poniznost) i suzdržanost (čistoća); to je jedna od najstarijih i najrazrađenijih lista pozitivnih psihičkih stanja koja postoji u zapadnoj tradiciji. Zašto bih je ignorirao? Hagioterapija ili “terapija svetim” prof. Ivančića kao drugi razni oblici duhovne Pneuma (duh) psihoterapije kao što su Agape (ljubav) terapija, Pistis (povjerenje) terapija, Eirene (pomirenje) terapija, Dynamis (snaga) terapija mogu značajno pridonijeti uspješnosti liječenja, posebice kada se radi o vjernicima.

Gruica: Znači, to nije teologija kao doktrina, nego teologija kao depozitorij filozofskog i antropološkog znanja.

Jakovljević: Točno. I zahvalnost, ona nije eksplicitno na toj listi, ali tamo gdje je ljubav tu je i zahvalnost, tamo gdje je velikodušnost tu je i zahvalnost. Pojmovi se isprepliću jer opisuju jednu istu cjelinu. A psihologijsko istraživanje zahvalnosti, sada je to respektabilno područje pozitivne psihologije, pokazuje da je zahvalnost jedan od najrobusnijih prediktora psihičkog blagostanja. Nisu to kršćani izmislili jučer. To je znanje koje je bilo tu tisućljećima, samo što smo ga zanemarili u ime scientizma.

Janeš.: I tu transpersonalna psihologija igra ulogu, ona pokušava unutar psihologijskog okvira legitimirati ono što konvencionalna psihologija isključuje.

Jakovljević: Da, i to je važno. Jer pojam duše, pojam Boga i duše u širem smislu, potpuno je izgubio svoju ulogu u svakodnevnom životu. Ljudi ga više ne znaju koristiti kao orijentacijski pojam, ne znaju mu dati sadržaj. I tu vidim jedan od izvora suvremene epidemije besmislenosti, anksioznosti, depresije, ne biokemijski, nego egzistencijalni izvor. Frankl to nije otkrio, on je u Auschwitzu samo vidio do krajnje točke ono što je u normalnim okolnostima manje vidljivo: da čovjek koji nema smisao ne može preživjeti.

Gruica: Rekli ste nešto što me jako zainteresiralo, da je etika u Hrvatskoj postala prazan pojam. Ne samo nedostatna, nego strukturno ispražnjena.

Jakovljević: Pojam je ostao, sadržaj je nestao. I to nije samo hrvatska specifičnost, ali ovdje je možda posebno vidljivo. Etika se svela na compliance, na ispunjavanje propisanih obrazaca, na izbjegavanje sankcija. To nije etika, to je birokratska imitacija etike. Prava etika podrazumijeva da je drugi čovjek

moja odgovornost, ne moja prijetnja ili moj resurs. A sustav koji produciramo, obrazovni, politički, medicinski, sustavno trenira ljude da gledaju drugoga kao konkurenta.

Gruica: I to je za vas direktno klinički relevantno, ne samo kulturološki.

Jakovljević: Naravno. Mentalno zdravlje se temelji na promicanju i poštivanju ljudskih prava, to nije fraza. Duševne bolesti nastaju kršenjem ljudskih prava, i to ne samo u dramatičnim slučajevima torture ili nasilja, nego u svakodnevnom, kroničnom kršenju dostojanstva. Netko tko godinama živi u sustavu koji ga degradira, koji ga tretira kao broj, koji mu ne daje glas, taj čovjek se razboli. Ne metaforično. Bukvalno „Nema zdravlja bez mentalnog zdravlja” (WHO) ali nema ni mentalnog zdravlja bez dobrih odnosa, a dobrih odnosa nema bez poštivanja ljudskih prava, poštivanja ljudskih prava nema bez kulture empatije, a kultura empatije se temelji na kultivaciji duše. Ovdje bih citirao Cicerona: „Cultura animi philosophia est” i “kao što polja moraju biti kultivirana da bude žetva, tako i duša mora biti kultivirana da stvara vrlinu”.

Janeš.: Broj ste upravo spomenuli, a vi imate vrlo konkretan stav o tome, i u akademskom kontekstu.

Jakovljević: primjerice u medicinskim časopisima autori se citiraju brojevima u tekstu, a ne prezimenom I godinom objave njihov rad tako da kad čitate, vidite broj, morate prekinuti čitanje, ići na kraj, naći referencu. Ubijate ritam misli. A što je još važnije, citat se označava brojem, a ne imenom autora. Kao da je anonim. Kada vidite ime, vi imate odnos prema tome. Broj je dehumanizacija i u akademskom kontekstu. Ljudi nisu brojevi, to nije sentimentalno, to je epistemološki i etički stav.

Gruica: I tu se vidi kako ono što izgleda kao tehnički detalj, stil citiranja, nosi sasvim određenu filozofiju čovjeka.

Jakovljević: Uvijek. Svaki administrativni detalj nosi neku antropologiju. Pitanje je samo jesmo li je svjesni ili ne. Dijalog ide kroz logos, to znači da se u svakom razgovoru, u svakom tekstu, u svakom institucionalnom postupku odlučujemo hoćemo li drugoga tretirati kao subjekt ili kao objekt. To nije apstraktno pitanje. To je pitanje koje se postavlja i odgovara svakog dana. Znači što je problem s većinom onoga što se danas naziva dijalogom? To nisu dijalozi. To su paralelni monolozi u kojima svaka strana čeka da druga završi kako bi ponovila ono što je već rekla. Dijalog ide kroz logos, to znači da obje strane moraju biti voljne da ih logos promijeni. Da uđu drugačije nego što izlaze. Ako to nije moguće, nema dijaloga.

Gruica: I tu je filozofska praksa direktno relevantna — mi radimo upravo na tome, na stvaranju uvjeta u kojima logos može biti zajednički, u kojima razgovor nije performans nego stvarna misaona razmjena. Ali to pretpostavlja određenu kulturu, određen odgoj. Ne događa se samo od sebe.

Jakovljević: I ne događa se u sustavu koji nagrađuje pobjednika debate, a ne onoga koji je promijenio mišljenje. Promijeniti mišljenje pod pritiskom boljeg argumenta trebalo bi biti znak snage, a tretira se kao slabost. To je kulturni problem s direktnim psihijatrijskim posljedicama — jer čovjek koji ne može promijeniti mišljenje, koji je rigidan pred logosom, taj čovjek je ranjiviji.

Janeš: Mene konkretno smeta što ne postoji unutarnji hrvatski filozofski dijalog. Jako malo filozofskih istraživanja se objavljuje, jako malo se međusobno citiramo, jako malo polemiziramo jedni s drugima. Filozofija u Hrvatskoj postoji kao skup individualnih projekata koji se ne susreću.

Jakovljević: Poznato mi je. Isto je i u psihijatriji, i šire, u akademskoj zajednici. Imate ljude koji godinama rade u istoj zgradi i nikada stvarno ne razgovaraju o onome što rade. A razlog je uvijek isti: sustav ne nagrađuje suradnju, nagrađuje individualnu produkciju. Broj objava, broj citata, indeks. Ljudi nisu brojevi, ali sustav ih pretvara u brojeve i onda se čudimo što se ponašaju kao da su.

Janeš: I tu je paradoks: humanističke znanosti, koje bi po definiciji trebale biti u dijalogu, s tradicijom, međusobno, s društvom, funkcioniraju po logici koja je dijametralno suprotna onome što proučavaju.

Jakovljević: Zato i treba izgraditi nešto novo. Ne reformirati sustav iznutra, to je sisifovski posao, nego stvoriti prostore izvan njega gdje dijalog stvarno može postojati.

Janeš.: Na kraju me zanima, što konkretno znači integracija psihijatrije i filozofije za Vas? Ne u smislu skupa ili časopisa, nego u smislu prakse.

Jakovljević: Znači da psihijatar mora postavljati pitanja koja si danas rijetko dopušta. Što ovom čovjeku daje smisao? Koje vrijednosti slijedi i koje su mu uskraćene? Kakva je kultura u kojoj živi i što ta kultura čini s njim? To nisu rubna pitanja uz pravu psihijatriju, to su njezina središnja pitanja. A filozofija može pomoći da se ta pitanja postave preciznije, da se razumije što stoji iza pojmova koje koristimo, zdravlje, bolest, smisao, norma. Filozofija je tu kao kritička savjest, ne kao ukras.

Gruica: I obrnuto, fenomenologija i psihijatrija filozofiji može dati ono što joj nedostaje: kontakt s patnjom koja je konkretna, s tijelom, s granicama.

Jakovljević: Da. Filozofija koja ne zna ništa o psihozi, o depresiji, o tome što se događa kad logos zakaže, ta filozofija govori o čovjeku a da nikada nije vidjela čovjeka u krajnjoj točki. A psihijatrija koja

ne filozofira ostaje slijepa za vlastite pretpostavke. Obje su nepotpune bez druge. Zato hoću da krenemo zajedno, ne simbolično, nego stvarno, s konkretnim projektima, s konkretnim pitanjima. Vrijeme je za to. I zato govorim o geopsihijatriji, o političkoj psihijatriji, pojmovi koji kod nekih izazivaju nelagodu jer odmah misle na zloupotrebe, na sovjetsku psihijatriju. Ali politička psihijatrija nije isto što i politizirana psihijatrija. Jedna je disciplina koja razumije da politički kontekst producira mentalne poremećaje. Druga je instrument vlasti. Razlika je ogromna.